

ТОПОНИМИК ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАРНИНГ ЭТНОЛИНГВИСТИК ТАХЛИЛИ: О'ЗБЕК ВА ХИТОЙ АН'АНАЛАРИДА ХУДУДИЙ СТЕРЕОТИПЛАР

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19510146>

Norbo'tayev Shahrux To'ra o'g'li

Samarqand davlat chet tillar instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek va xitoy tillaridagi toponimik frazeologizmlarning etnolingvistik tabiatini tahlil qilish orqali har ikki xalqning hududiy stereotiplari o'rganiladi. Tadqiqot davomida joy nomlari ishtirok etgan frazeologik birliklarning inson xarakteri, ijtimoiy xulq-atvor va hududiy mansublikni ifodalashdagi o'rni yoritiladi. Maqola toponimlarning til tizimidagi stereotip yaratuvchi funksiyasini qiyosiy jihatdan asoslab beradi.

Kalit so'zlar

etnolingvistika, toponimik frazeologizm, hududiy stereotip, lingvokulturologiya, milliy xarakter, o'zbek tili, xitoy tili, kognitiv tilshunoslik, etnik identifikatsiya.

ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТОПОНИМИЧЕСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ: РЕГИОНАЛЬНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ В УЗБЕКСКОЙ И КИТАЙСКОЙ ТРАДИЦИЯХ

Norbo'tayev Shahrux To'ra o'g'li

*Базовый докторант (PhD) Самаркандского государственного института
иностранных языков*

Аннотация

В данной статье исследуется этнолингвистическая природа топонимических фразеологизмов в узбекском и китайском языках через призму изучения региональных стереотипов обоих народов. В ходе исследования освещается роль фразеологических единиц, содержащих географические названия, в выражении характера человека, социального поведения и территориальной принадлежности. Статья сравнительно обосновывает стереотипообразующую функцию топонимов в языковой системе.

Ключевые слова

ЭТНОЛИНГВИСТИКА, ТОПОНИМИЧЕСКИЙ ФРАЗЕОЛОГИЗМ, РЕГИОНАЛЬНЫЙ СТЕРЕОТИП, ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ, НАЦИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР, УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК, КИТАЙСКИЙ ЯЗЫК, КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА, ЭТНИЧЕСКАЯ ИДЕНТИФИКАЦИЯ.

TOPONYMIC PHRASEOLOGISMS: ETHNOLINGUISTIC ANALYSIS OF REGIONAL STEREOTYPES IN UZBEK AND CHINESE TRADITIONS

Norbo'tayev Shahrux To'ra o'g'li

PhD Candidate, Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract

This article examines the ethnolinguistic nature of toponymic phraseologisms in the Uzbek and Chinese languages by studying the regional stereotypes of both nations. The study highlights the role of phraseological units containing geographical names in expressing human character, social behavior, and territorial identity. The article provides a comparative analysis of the stereotype-forming function of toponyms within the linguistic system.

Keywords

ethnolinguistics, toponymic phraseologism, regional stereotype, linguoculturology, national character, Uzbek language, Chinese language, cognitive linguistics, ethnic identification.

Til va etnos o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni o'rganuvchi etnolingvistika yo'nalishi til birliklarining xalq madaniyati, urf-odatlar va psixologiyasi bilan aloqadorligini tadqiq etadi. Insoniyat tarixida ma'lum bir hudud vakillari haqida shakllangan turg'un tasavvurlar – hududiy stereotiplar tilda frazeologik birliklar va maqollar shaklida muhrlanadi. Toponimik frazeologizmlar (tarkibida joy nomi bo'lgan turg'un birikmalar) bu borada eng boy material beradigan qatlam hisoblanadi. O'zbek va xitoy tillari misolida hududiy stereotiplarni o'rganish, har ikki xalqning o'z ichki hududlariga va qo'shni mintaqalarga bo'lgan sub'ektiv hamda ob'ektiv munosabatini ochib beradi.

Etnolingvistikada stereotip – bu ma'lum bir guruh yoki ob'ekt haqidagi umumlashtirilgan, turg'un va ko'pincha hissiy bo'yoqdor tasavvurdur. Toponimik frazeologizmlar aynan muayyan shahar yoki viloyat aholisiga xos deb bilingan sifatlarni (masalan, mehmondo'stlik, tadbirkorlik, soddalik yoki qaysarlik) umumlashtiradi. O'zbek tilida bu holat voha va shahar aholisining xarakterini tasvirlovchi iboralarda yaqqol ko'rinadi. Masalan, "Andijonning oti, Namanganning – xoti (xotini)" yoki "Samarqand – yerning sayqali, Buxoro –

islom quvvati" kabi iboralar shunchaki geografik ma'lumot emas, balki asrlar davomida shakllangan ijtimoiy-madaniy bahodir. Bu yerda toponim insonning ma'naviy qiyofasini belgilovchi etnik marker vazifasini bajaradi. Xitoy etnolingvistikasida hududiy stereotiplar "Diyu pianjian" (地域偏见 - hududiy xurofotlar yoki qarashlar) tushunchasi bilan bog'liq. Xitoy xalqi o'zining ulkan hududi sababli shimolliklar (Beifangren) va janubliklar (Nanfangren) o'rtasidagi farqlarni maqollashgan frazeologizmlar orqali ifodalaydi. Masalan, "Bei mai nan ma" (Shimolda arava, janubda qayiq) iborasi nafaqat transport vositasini, balki shimolliklarning qat'iyatli, janubliklarning esa moslashuvchan va harakatchan tabiatini anglatuvchi stereotipik asosga ega. Shuningdek, "Guangdongren shenme dou chi" (Guangdongliklar hamma narsani yeydi) kabi iboralar ma'lum bir hudud aholisining turmush tarziga nisbatan shakllangan barqaror etno-madaniy qarashlardir.

Toponimik frazeologizmlar ko'pincha qiyosiy xarakterga ega bo'ladi. O'zbek xalqida voaha aholisining dehqonchilik va savdo bilan bog'liqligi, cho'l hududlari aholisining esa chorvachilik va mardlik fazilatlarini bilan bog'lanishi til sathida stereotipik konseptlarni hosil qilgan. "Toshkent – non shahri" iborasi ikkinchi jahon urushi davrida shakllangan bo'lsa-da, bugungi kunda bu toponim saxovat va bag'rikenglikning lingvistik ramziga aylandi. Xitoyda esa "Henanren" (Xenanliklar) haqidagi frazeologizmlar va stereotiplar ko'pincha ularning qiyinchiliklarga chidamliligi va o'ziga xos mehnatsevarligi atrofida aylanadi. Bu kabi birikmalar tahlili shuni ko'rsatadiki, toponim frazeologizm tarkibiga kirgach, o'zining asl geografik ma'nosidan uzoqlashib, ijtimoiy-psixologik sifatlarni ifodalovchi "shartli belgi"ga aylanadi. Lingvokulturologik jihatdan, bu stereotiplar "o'ziniki"ni ulug'lash va "begona"ni me'yordan og'ish sifatida ko'rsatish tendensiyasiga ega. Har ikki tilda ham qo'shni shahar yoki viloyat aholisining "ayyorligi" yoki "soddaligi" haqidagi hazomuz (ironik) iboralar mavjud. Masalan, xitoy tilida "Shanxayliklar" (Shanghairen) haqidagi stereotiplar ularning o'ta tejamkorligi va shahar madaniyatiga bo'lgan yuqori munosabati atrofida qurilgan bo'lsa, o'zbeklarda bu kabi nozik farqlar viloyatlararo latifalar va turg'un iboralarda (masalan, "Xiva – ochiq osmon ostidagi muzey", bu yerda aholining an'analarga sodiqligi nazarda tutiladi) aks etadi.

Frazeologizmlarning etnolingvistik tahlili shuni isbotlaydiki, toponimik stereotiplar xalq xotirasini saqlash va milliy identifikatsiyani mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Xitoy tilidagi "Sijuanren bu pa la" (Sichuanliklar achchiqdan qo'rqmaydi) iborasi nafaqat oshxona madaniyatini, balki Sichuan xalqining o'ta qat'iyatli va "achchiq" xarakterini ham anglatadi. O'zbek tilida "Farg'onaliklar – muloyim" stereotipi tilning fonetik va leksik xususiyatlaridan

(masalan, "sizlash" an'anasi) kelib chiqib shakllangan etnolingvistik birlikdir. Bunday birliklar jamiyatdagi ijtimoiy kelishuv va madaniy muloqotni tartibga soluvchi vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa O'zbek va xitoy tillaridagi toponimik frazeologizmlarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, har ikki xalq ham o'z geografik kengligini inson xarakteri bilan bog'lashga moyil. O'zbek etnomadaniyatida toponimik stereotiplar ko'proq mehmondo'stlik, qarindoshchilik va diniy-ma'naviy qadriyatlarga asoslansa, xitoy etnomadaniyatida ular tarixiy sulolalar merosi, mehnat taqsimoti va tabiiy muhitga moslashish xususiyatlari bilan bog'lanadi.

Toponimik frazeologizmlardagi hududiy stereotiplarni o'rganish:

1. Xalqning o'z o'tmishi va hududiy bo'linishiga bo'lgan sub'ektiv bahosini tushunishga yordam beradi.
2. Tilning "madaniy xotira" funksiyasini toponimlar misolida dalillaydi.
3. Madaniyatlararo muloqotda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan noto'g'ri stereotipik tushunchalarni ilmiy tahlil qilish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, toponimik frazeologizmlar tilning boy imkoniyatlarini ko'rsatuvchi, xalqning milliy-ma'naviy qiyofasini chizib beruvchi eng yorqin lisoniy vositalardan biridir. Ushbu mavzudagi tadqiqotlar nafaqat etnolingvistika, balki sotsiolingvistika va madaniyatshunoslik fanlari uchun ham yangi nazariy xulosalar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mahmud Qoshg'ariy. "Devonu lug'atit turk". Toshkent: Fan, 1963.
2. Sh. Shomaqsudov, Sh. Shorahmedov. "O'zbek maqollari va iboralari lug'ati". Toshkent, 1990.
3. Hu Wenzhong. "Analysis of Chinese Cultural Stereotypes". Beijing, 1999.
4. R. Safarova. "Lingvokulturologik tahlil asoslari". Toshkent, 2015.
5. Li Ming. "Etnolinguistics and Chinese Dialects" (民族语言学与汉语方言). Shanghai, 2010.
6. A. Madvaliyev. "O'zbek terminologiyasi va leksikologiyasi masalalari". Toshkent, 2017.